

*І. М. Зеліско,
к. е. н., доцент, Національний університет біоресурсів і природокоористування України*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ

Розглянуто особливості формування фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань. Представлено якісні та кількісні характеристики фінансових ресурсів та доповнено їх класифікаційні ознаки. Проаналізовано сучасні аспекти кредитування як джерела фінансування діяльності інтеграційних аграрних формувань.

The features of forming of financial resources of the integration agrarian formations are considered. Quality and quantitative descriptions of financial resources are presented and they are complemented classification sign. The modern aspects of crediting as sourcing of financing of the integration agrarian formations are analysed.

Ключові слова: фінансові ресурси, інтеграційні аграрні формування, інтеграція, аграрний сектор економіки, агропромислове виробництво, кредитування.

Key words: financial resources, integration agrarian formations, integration, agrarian sector of economy, agro-industrial production, crediting.

ВСТУП

У процесі реформування аграрного сектора економіки України відбувається створення великих аграрних компаній, у тому числі інтеграційних аграрних формувань. Перетворення у вітчизняному аграрному бізнесі здійснюються під впливом посилення інтеграційних процесів та за участю інтеграційних об'єднань.

Спроможність підприємства досягти успіху на ринку залежить від ефективності управління його фінансовими ресурсами. Фінансова забезпеченість діяльності інтеграційних аграрних формувань є необхідною складовою успішного функціонування економічного суб'єкта в умовах жорсткої ділової конкуренції. Виважені політика формування та визискування фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань набуває важливого значення в забезпеченні ефективного їх господарювання.

Надзвичайна складність, динамізм фінансових ресурсів у процесі функціонування інтеграційних аграрних формувань створюють для інтеграційних об'єднань чимало труднощів щодо забезпеченості та ефективного визискування фінансових ресурсів.

Проблемам формування і використання фінансових ресурсів, розвитку інтеграційних процесів у аграрній сфері України приділено увагу в дослідженнях таких видатних вчених, як В. Андрійчук, В. Амбросов, В. Борисова, В. Галушко, О. Гудзь, О. Гудзинський, М. Дем'яненко, А. Діброва, М. Кропивко, П. Лайко, І. Лукінов, Ю. Лупенко, Г. Мазнів, П. Макаренко, М. Малік, Ю. Нестерчук, Б. Пасхавер, П. Саблук, П. Стецюк, А. Чупіс та ін. Проте потребує подальшого дослідження та уточнення проблема формування фінансових ресурсів в інтеграційних аграрних формуваннях, особливості, умови та фактори, що впливають на ці багатовекторні процеси, їх специфіку, взаємозумовленість та взаємозв'язок.

Таблиця 1. Класифікація фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань

Класифікаційна ознака	Види фінансових ресурсів
Залежно від ступеня ліквідності	Високоліквідні, помірно ліквідні, низько ліквідні
За видами господарської діяльності	Операційні, інвестиційні, фінансові
За характером визискування	Уречевлені, грошові, майнові права
За кругооборотом	Початкові, прирощені
За джерелами формування	Внутрішні, зовнішні
За рівнем варіювання обсягів надходження	Постійні, змінні
Залежно від методів планування	Нормовані, ненормовані
За формами визискування	Фінансові інструменти, реальні об'єкти
Залежно від ризику вкладених фінансових ресурсів	Із мінімальним ризиком вкладення, із середнім ризиком вкладення, із значним ризиком вкладення
За формою впливу	Прямий вплив, опосередкований вплив
За рівнем впливу	Мінімальний, середній, максимальний
За формою створення	Акціонерні, пайові, індивідуальні
За характером участі у господарському процесі	Активні, пасивні
За методом акумуляції	Внутрішні резерви, зовнішні резерви
За відношенням власності	Власні, залучені (запозичені, привернуті)
За цільовим призначенням	Для нагромадження, для визискування
За стадією руху	Акумуляовані, у русі

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Завданням статті є проаналізувати особливості формування фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань, визначити сучасні аспекти кредитування діяльності інтеграційних аграрних формувань та запропонувати заходи підвищення дієвості банківського кредитування і стабілізації фінансового стану інтеграційних аграрних формувань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ринкові економічні перетворення позитивно вплинули на розширення складу джерел формування та обсяги фінансових ресурсів усіх економічних суб'єктів аграрної сфери, й інтеграційних аграрних формувань зокрема. Так, у складі джерел формування фінансових ресурсів з'явилися пайові та інші внески, відсотки за цінними паперами суб'єктів господарювання, дивіденди, прибуток від проведення фінансових і валютних операцій, комерційний кредит, розширились можливості залучення фінансових ресурсів на зовнішніх ринках.

Якісна сторона фінансових ресурсів представлена сукупністю елементів, поділених відповідно до якісних обмежень, в рамках яких ця категорія сприяє більш глибокому усвідомленню економічних явищ та розширює можливості впливати на них. Такою якісною властивістю у нас буде виступати критерій ліквідності оборотних засобів. Іншими словами, якісними елементами фінансових ресурсів будуть вважатися грошовий залишок, поточні фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість, готова продукція на складі, тобто наголос для якісних елементів фінансових ресурсів робиться не на кількісному співвідношенні джерел формування, а на можливості визискування, тобто швидкості перетворення у засіб платежу.

Під кількісними характеристиками фінансових ресурсів ми розуміємо ті елементи суспільного відтворювального процесу, які у кількісних пропорціях включаються у дане поняття, таким чином виокремлюючи його із ряду інших економічних категорій. Кількісні пропорції — це співвідношення вартостей за принципами приналежності джерел формування і цільовим ви-

зискуванням, тобто кількісними елементами категорії фінансових ресурсів виступають, з одного боку, джерела формування — власні, позичені та залучені, а з іншого фондів і нефондові фінансові ресурси. До кількісних елементів джерел фінансових ресурсів відносяться: статутний капітал, виручка, складові виручки — прибуток і амортизаційні відрахування, бюджетні асигнування, банківський кредит, доходи від емісії цінних паперів, стійки (сталі) пасиви. При визначенні кількісних елементів для нас важливою є кількість у грошовому ви- мірнику — суми фінансових ресурсів, що надходять від одних осіб, і в процесі господарської діяльності виплачуються іншими.

Опарін В.М. виділяє два критерії, за якими поділяються фінансові ресурси. Першим є "особливості кругообігу фінансових ресурсів агроформування. За цією ознакою розрізняють: а) початкові фінансові ресурси, з якими господарюючий суб'єкт починає свою діяльність, забезпечуючи вихідне фінансування матеріально-виробничої сфери; б) прирощені фінансові ресурси, які створюються в процесі господарської діяльності та використовуються на покриття поточних витрат й на цілі розширеного відтворення" [6].

Другою класифікаційною ознакою на думку Опаріна В.М., є право власності. Відповідно до неї фінансові ресурси поділяються на: "а) власні, які або є внесками засновників та акціонерів до статутного капіталу на початку роботи агроформування, або які формуються безпосередньо під час здійснення фінансово-господарської діяльності і є власністю суб'єкта господарювання; б) фінансові ресурси, які отримані безоплатно в порядку перерозподілу в результаті цільового фінансування з бюджету, позабюджетних фондів для поповнення власних фінансових ресурсів агроформування; в) позикові фінансові ресурси, які одержані в результаті кредитування за принципами повернення та платності" [6].

Бланк І.О. виділяє три критерії класифікації фінансових ресурсів: 1) за правом власності: власні та позикові; 2) за джерелами формування: внутрішні і зовнішні; 3) за строками (стосуються лише позикових): короткострокові і довгострокові [1].

Дещо інші критерії розподілу використовує Белоліпецький В.Г. [2], який зазначає, що джерела фінансових ресурсів поділяються на внутрішні (чистий прибуток, амортизація), зовнішні (внески учасників і засновників) і позикові (кредити банків, позики інших суб'єктів ринку, кошти від операцій з борговими цінними паперами, кредиторська заборгованість). Під залученими фінансовими ресурсами Власюк С.А. [3, с. 75] розуміє інвестиції, гранди, безвідсоткову фінансову допомогу. Але обидва автори не згадують про велику частину виручки, яка представлена у вигляді оборотних коштів.

Для інтеграційних аграрних формувань доцільно класифікувати фінансові ресурси, крім запропонованих у науковій літературі, ще й за такими ознаками: рівнем варіювання обсягів надходження, залежно від методів планування, формами визискування, залежно від ризику вкладених фінансових ресурсів, за формою впливу, рівнем впливу, за формою створення, за характером участі у господарському процесі, за методом акумуляції, за цільовим призначенням, за стадією руху (табл. 1).

Запропонована уточнена класифікація дозволяє систематизувати фінансові ресурси, що має велике значення для процесу формування їх у інтеграційних аграрних формуваннях, контролю за визискуванням, створення необхідних запасів фінансових ресурсів, встановлення раціональних меж їх поповнення та здійснення безперервного обороту. Це забезпечує основу ефективного й цілеспрямованого їх управління та визискування, оскільки значно розширюється інформаційна база для розробки фінансових показників дієвості виробництва й формування основних напрямів удосконалення фінансових методів щодо підвищення результативності виробництва в інтеграційних аграрних формуваннях.

При формуванні фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань та виборі їх джерел необхідно враховувати велику кількість як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які впливають на їх функціонування. Якість і кількість фінансових ресурсів аграрних формувань відрізняється від підприємств промисловості, торгівлі і сфери послуг. Це зумовлюється специфікою сільськогосподарського виробництва, яка проявляється через існування кількох факторів. По-перше, це сезонність, тобто чітка щорічна повторюваність всіх стадій виробничого циклу, а звідси витікає, що при дослідженні якісної і кількісної сторін фінансових ресурсів господарств повинна бути врахована сезонність виробничих циклів. По-друге, це "невизначеність щодо обсягів майбутніх врожаїв, приплоду і цін" [5], яка спричиняє часті зміни у якості і кількості фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань внаслідок щорічних коливань обсягів сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2. Особливості кредитування інтеграційних аграрних формувань

Банк	Ставка	Особливості	Застава
Креді Агріколь	17–20%	На поповнення оборотних коштів: овердрафт, факторинг, кредитна лінія, торгове фінансування (перед-, пост-експортне фінансування). На інвестиційні цілі: купівля транспортних засобів та с.-г. техніки, обладнання. Процентні ставки залежать від фінансового стану позичальника, виду кредитного продукту, терміну та валюти кредитування.	Нерухоме майно (можливо — цілісний майновий комплекс з обладнанням), транспортні засоби (термін експлуатації не більше 5 років), товари, майнові права (в т.ч. на депозитний вклад)
Укресімбанк	18,3–23%	В залежності від фінансової стійкості позичальника кредитна ставка визначається індивідуально	Нерухомість, устаткування, техніка, транспортні засоби.
Райффайзен Банк Аваль	18–18,5%	Отримують підприємства з річним оборотом до 5 млн євро	С.-г. техніка, устаткування, нерухомість.
Індекс–Банк	19% – при отриманні кредиту більше 1 млн грн. 21% – при сумі кредиту до 1 млн грн.	Комісія – 1% від суми кредиту	Сільськогосподарська техніка і устаткування, легковий і вантажний транспорт, нерухомість, власні активи позичальника. Додаткова застава – велика рогата худоба, зерно, майбутній врожай
Ошадбанк	21,5%	Програми кредитування проведення посівних робіт, придбання добрив, придбання сільськогосподарської техніки (власний внесок повинен складати не менше 20%)	Транспортні засоби, устаткування, с.-г. техніка, нерухомість.
Київська Русь	20–22%	Обмеження суми – до 2 млн грн.	Можливим є використання комбінованої застави: нерухомість, с.-г. техніка, транспорт, майбутній врожай.
Прокредитбанк	31,23%	Сума кредиту до 4 млн доларів США або еквівалент в інших валютах	Автотранспорт, устаткування, обігові кошти або продукція, нерухомість, с.-г. техніка, худоба, поручительство.

Джерело: дані [7] та власні дослідження автора.

Надходження виручки від реалізації сільськогосподарської продукції інтеграційних аграрних формувань відбувається нерівномірно, що пояснюється сезонністю її виробництва. Своєчасне надходження виручки зумовлює безперервність обороту фінансових ресурсів інтеграційних аграрних формувань, безперебійність їх економічного циклу. Якщо з якихось причин виручка надходить на підприємство несвоєчасно, це зумовлює перебої у виробничому циклі, сплату штрафних санкцій, невиконання договірних зобов'язань і, як наслідок, призводить до зниження обсягів прибутку.

Інтеграційні аграрні формування для поповнення оборотних засобів та фінансування своєї діяльності надають перевагу кредитам. Банківський кредит як вид фінансування відноситься до позикових джерел. За допомогою залучення короткострокових кредитів агроформування має змогу збільшити виробничі запаси, довгострокові кредити спрямовуються на придбання основних засобів.

На макроекономічному рівні важливість системи банківського кредитування продиктована тим, що за

її посередництва відбувається процес перетікання вивільнених капіталів у найбільш фінансово привабливі галузі економіки в ході перерозподілу національного внутрішнього продукту. Отже, кредити для села є життєво необхідним видом фінансових ресурсів, нашу думку з цього приводу підтверджує Калашнікова Т.В., яка зазначає: "Через відсутність у сільськогосподарському виробництві об'єктивних можливостей самофінансування, пов'язаних зі специфікою відтворювального процесу в галузі, аграрний сектор потребує зовнішніх фінансових ресурсів" [4, с. 13].

На початку червня 2011 р. обсяг кредитів, наданих інтеграційним аграрним формуванням, склав 32 млрд грн., а в порівнянні з 2010 р., кредитний портфель банків збільшився на 6,3 млрд грн. (24,5%). У 2011 р. зменшилися відсоткові ставки по кредитах з 30—35% у 2010 р. до 20—22% паралельно із підвищенням вимог до застави [8].

Якщо раніше можливо було використати в якості застави обладнання та техніку, то зараз банки в якості застави наполягають на нерухомості, також заставою може бути зібраний врожай.

Банківські установи під час дефіциту платоспроможних позичальників розпочали активну роботу щодо кредитування інтеграційних аграрних формувань та в зв'язку з цим їм пропонується широкий спектр інструментів фінансування. Пріоритетність аграрного сектора в кредитуванні банками визначається його темпами зростання та стійкістю в порівнянні з іншими галузями економіки до негативних проявів світової фінансової кризи. При цьому більшість банків надають переваги великим інтеграційним аграрним формуванням щодо кращих умов кредитування (табл. 2).

Функціонування аграрних компаній різних організаційно-правових форм забезпечується визискуванням різноманітних джерел фінансування їх діяльності. Визначальним щодо різноманітності джерел фінансування аграрних підприємств та можливостей доступу до них є величина аграрного бізнесу. Вартість кредитів висока, внаслідок зростання відсоткових ставок; кошти залучаються на короткотривалі терміни, що унеможлиблює здійснення капітальних вкладень; банки вимагають застави, та земля не є предметом застави до зняття мораторію на торгівлю сільськогосподарською землею. Підвищення бюджетних асигнувань дозволило б аграрним формуванням — потенційним банкрутам — перетнути критичну межу неплатоспроможності.

Для підвищення дієвості банківського кредитування, та стабілізації фінансового стану інтеграційних аграрних формувань доцільно здійснити наступні заходи: здешевити кредити для аграрних формувань; механізм визначення процентних ставок за кредит пов'язати з технологічною особливістю здійснення сільськогосподарського виробництва і періодом надходження виручки за реалізовану продукцію; дозволити ширший перелік визискування коштів; за можливості пролонгувати строки повернення короткострокових кредитів на більш пізні періоди, коли ціни на реалізацію є вищими.

ВИСНОВКИ

Уточнена класифікація фінансових ресурсів має велике значення для процесу формування їх у інтеграційних аграрних формуваннях, контролю за визискуванням, створення необхідних запасів фінансових ресурсів, встановлення раціональних меж їх поповнення та здійснення безперервного оберту. Це забезпечує основу ефективного й цілеспрямованого їх управління та визискування, оскільки значно розширюється інформаційна база для розробки фінансових показників дієвості виробництва й формування основних напрямів удосконалення фінансових методів щодо підвищення результативності виробництва в інтеграційних аграрних формуваннях.

Реалізація наведених заходів підвищення дієвості банківського кредитування та стабілізації фінансового стану інтеграційних аграрних формувань поліпшить ситуацію зі складним фінансовим забезпеченням більшості інтеграційних аграрних формувань, що дасть їм змогу активніше виконувати свої основні функції: забезпечувати зайнятість значної частини населення і робити внесок у зростання валового внутрішнього продукту. Водночас із проведеного дослідження можна зробити той висновок, що в інтеграційних аграрних формувань присутня хоча і невелика за кількістю, але стабільна за фінансовим станом група аграрних формувань, а це з рештою є наслідком того, що державна підтримка у вигляді компенсацій відсоткових ставок при вмілому управлінні фінансовими ресурсами може давати позитивні результати.

Література:

1. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. / Бланк И.А. Т. 2. — К.: Ника-Центр, 1999. — Т. 1. — 592 с.
2. Белоліпецький В.Г. Финансы фирмы: курс лекций / В.Г. Белоліпецький, под ред. И. П. Мерзлякова. — М.: ИНФРА — М., 1999. — 298 с.
3. Власюк С.А. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств / С.А. Власюк // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. — Умань, 2007. — Вип. 65. — Ч. 2. — С. 74—79.
4. Калашнікова Т.В. Удосконалення механізму державної підтримки кредитування аграрного сектору / Т.В. Калашнікова // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: Економіка та менеджмент. — Суми, 2009. — Вип. 6—7 (26—27). — С. 13—15.
5. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С.М. Колотуха, І.П. Борейко // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. — 2009. — № 1. — С. 89—96.
6. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В.М. Опарін // Вісник НБУ. — 2000. — Травень. — С. 10—11.
7. ТОП 100. Рейтинг лучших компаний Украины. — К.: Экономика, 2011. — № 3. — 96 с.
8. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 31.05.2012 р.